

Erstan kartanon historiikki

Villähteen eli nykyinen Ersta(a)n kartano syntyi 30-vuotisen sodan seurauksena. Samoihin aikoihin Nastolaan tuli kolme muutakin aateliskartanoa, joista Koiskalan kartano oli Villähteen kannalta merkittävin, muut olivat Seestalla ja Arrajoella. Koiskala sijaitsee Villähteen naapurikylässä, Kymijärven pohjoispuolella.

Villähteellä oli 1600-luvulla kaksi ryhmäkylää, joista pienempään Kymijärven rannalla olleeseen Lappulaan perustettiin asuinkartano, säteri. Eversti Adam Gustav von Muhl siirsi säterin uuteen paikkaan 1600-luvun lopussa ja 1703 se todettiin hyvin rakennetuksi. Nykyään tämä paikka tunnetaan Vanhankartanonmäkenä. Käytännössä kartano sai noin puolet Villähteen maista. Se muuttui iso reduktiossa 1680 ratsusäteriksi, ja varusti ruotuväkilaitoksen aikana Hämeen - Uudenmaan rykmentin yllisen Hollolan komppaniaan kaksi ratsumiestä. Villähteen isompaan ryhmäkylään syntyi samoihin aikoihin 1600-luvulla Orrilan pappiskartano.

Aateliset eli käytännössä upseerit tulivat Nastolaan Baltiasta ja muuttivat kylien luonnetta. Heidän tulonsa tarkoitti sääty-yhteiskunnan vakiintumista aiemmin talonpoikaisiin kyliin ja uuden ruotsinkielisen yläluokan syntyä. Kartano torppineen vastasi kokonaista kylää ja etenkin käsityöläisiä oli nyt aiempaa enemmän. Suurvaltakaudella aatelisto vei merkittävästi alueen kehitystä eteenpäin. Villähteen paikannimistössä Orrilanmäki ja Jaunistenmäki ovat tältä ajalta. Jaunis on lainasana vironkielestä ja tarkoittaa korkea-arvoista.

Villähteen kartanon omistajia¹:

Everstiluutnantti Märten Sebastian von der Trenck 1651-53

- Catharina Lichton

Majuri Kasper Fredrik Knorring 1654-67

- Helena Lemnia

- Catharina Lichton

Eversti Adam Gustav von Muhl 1674-1704

- Anna-Maria von der Trenck

Sofia Catharina von Muhl 1705-24

Kapteeni Adam Reinhold Brunow 1725-43

Eva-Sofia Glansenstierna, leskenä 1744-58

Emil Brunow 1775-86

Magnus Brunow 1786-91

- Anna Gustava Blomcreutz

Majuri Nils Leonard Gripenberg 1792-98

- Cristina Gustava Rosbeck

Everstiluutnantti Reinhold Wilhelm Gripenberg 1799-1819

- Charlotta Catharina Wallens

Kapteeni Otto Berndt Munsterhjelm 1819-27

- Sofia Gustava Gripenberg.

---

1 Mäkelä 1976, s. 136.

Villähde 1749- Nastolan pitäjänkartalla. Ratusäterin rakennukset ovat Vanhankartanonmäellä. Lähde: Riksarkiv 1850/210 - N 142. - E: 2.

Villähteen kartanon aateliset olivat sukulaisia keskenään 1600-1700 luvulla. Esimerkiksi eversti Adan Gustav von Muhl oli naimisissa Märten Sebastian von der Trenckin tyttären kanssa.

Villähteen kartano laajensi tiluksiaan torppareiden ja lampuotien avulla. Kartano osti 1755 lampuotinsa Lappulan perintötilakseen. Menettely ei sopinut kansan oikeustajuun ja johti paikalliseen lampuotikapinaan 1770-luvulla. Enimmillään Villähteen kartanolla oli yhtäaikaan 13 lampuotitilaa ja 22 torppaa 1820-luvulla. Kaikkiaan eri torppia on mainitaan olleen 59 kpl.²

Villähteen kartanon osti 1827 porvoalainen kauppaneuvos Erik Johan Strähle (k. 1836), jolloin sotilassukujen omistukset päättyivät. Kartanon monimerkityksinen uusi nimi Ersta(a) on mahdollisesti luotu hänen nimikirjaimistaan³ ja tarkoittaa myös ensimmäistä. Strähle hankki useita kartanoita ja Ersta tuli tyttäreille Julia Elisabeth Strählelle. Hänen ensimmäinen aviopuoliso oli rehtori Nikolai Konstantin Olsoni k. 1861 ja toinen Werner Wessberg k. 1899.

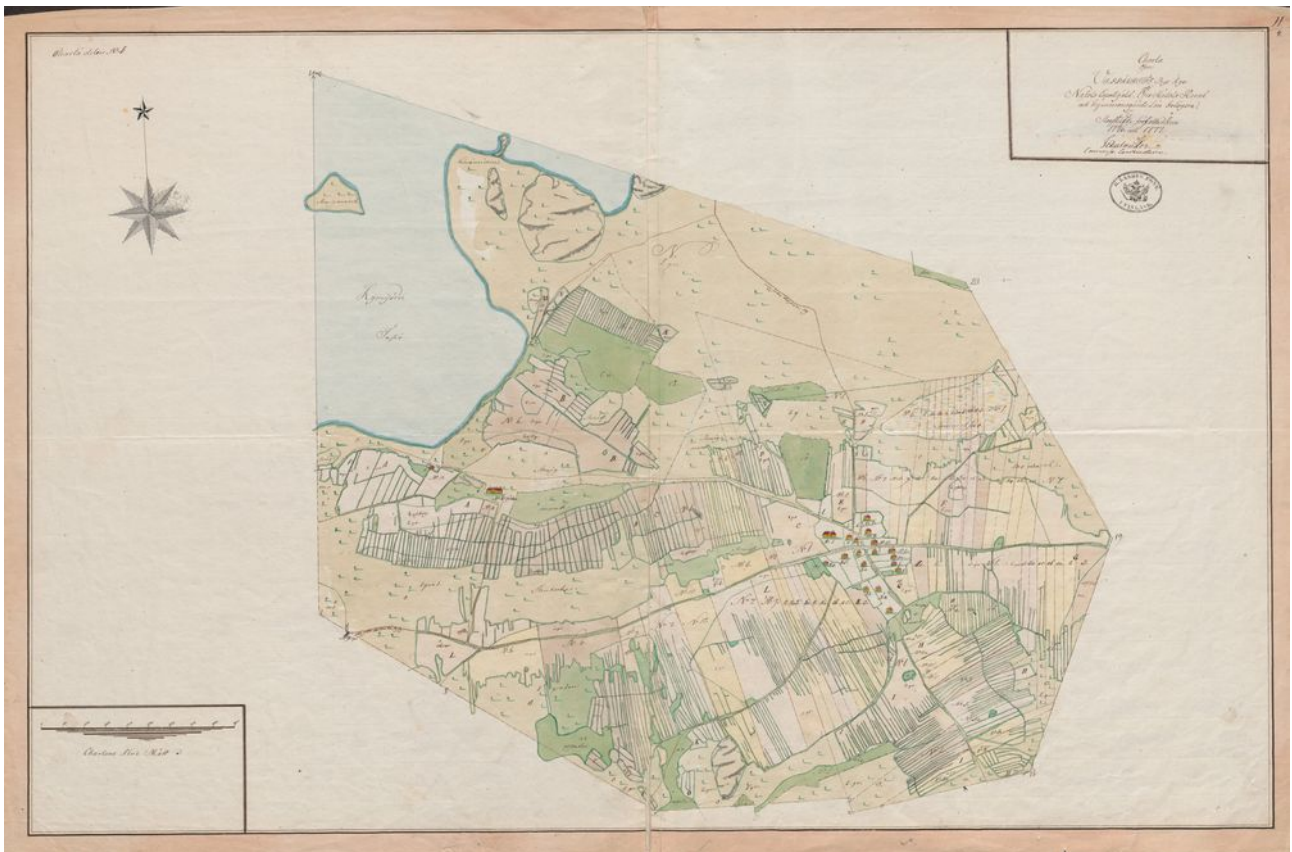
Erstan kartanon päärakennus ja toinen siipirakennus sanotaan rakennetun 1830-luvulla ja makasiini 1828⁴. Makasiini on arkkitehti Engelin suunnittelema ja päärakennus siipirakennuksineen "Engel" -tyyliä, ts. empiretyylinen. Päärakennus on uudistettu 1892. Nykyinen kartanon tilakeskus alkoi rakentua kauppaneuvos Erik Johan Strählen toimesta, mutta vielä 1850-luvulla tuulimylly ja vanhoja rakennuksia oli Vanhankartanonmäellä⁵. Toinen siipirakennus on uusittu nykyaikana.

² Mäkelä 1976, s. 136-.

³ Paikkala 2007, s. 50.

⁴ Suomen maatilat 2, s. 894, Museovirasto RKY, http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=4902.

⁵ Kalmbergin kartta 1855.

Villähteen isojakokartta 1777, renovoitu 1840-luvulla. Lähde: Kansallisarkisto, MMH, H25:11/3- Villähde 1777.

Juliana Strählen aika

Juliana Strählen puoliso, Nicolai Konstantin Olsoni oli Loviisan ala-alkeiskoulun vt. rehtori 1842-1849⁶. Strähle ja Olsoni kehittivät kartanon taloutta. Vanhankartanonmäelle rakennettiin tuulimylly ja 1853 perustettiin vesimylly Kukkasjokeen. He vaikuttivat Nastolan lopulliseen irtautumiseen Hollolan seurakunnasta⁷.

Nicolai Olsonin kuollessa 1861 kartanon arvoksi laskettiin 18 000 ruplaa ja täällä oli mm. 13 hevosta, 50 lehmää, 10 hiehoa ja 44 lammasta⁸. Olsoni on haudattu Nastolan hautausmaalle ja hänen muistomerkkinsä on kookas valurautaristi.

Juliana Strählen toinen aviopuoliso, Werner Wessberg, oli Nastolan vaikutusvaltaisimpia ja rikkaimpia henkilöitä. Näлкävuonna 1868 tiedettiin, että Erstalla oli viljaa, vaikka sitä muualla ei yleensä ollut⁹. Kun senaattori Clouberg rakensi huvilansa Pajulahteen 1900-luvun alussa, sanottiin, että hän on vielä suurempi herra kuin Erstan kartanon omistaja. Juliana Strählella oli kymmenen lasta. Hänen veljensä omisti Pyhäniemen kartanon Iitissä ja oli talonpoikaissäädyn valtiopäiväedustaja¹⁰.

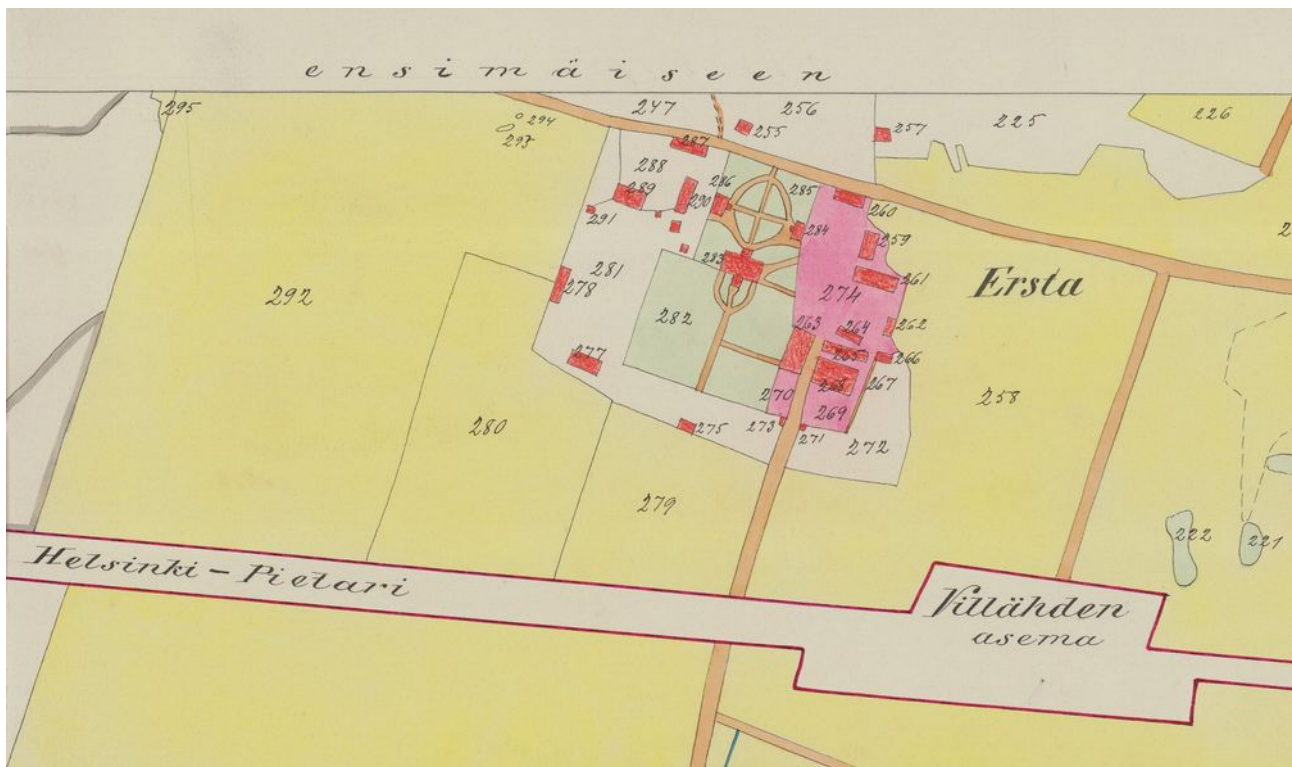
6 Geni, Nicolai Konstantin Olsoni.

7 Mäkelä 1979, s. 316, s. 681.

8 Mäkelä 1979, s. 295.

9 Mäkelä 1981, s. 58.

10 Geni, Juliana Elisabeth Strähle.

Erstan talouskeskus 1910. Lähde Kansallisarkisto, MMH. H25:11/61-81 Villähde 1910.

Rautateiden tulo muutti maataloutta 1870-luvulla. Maitoa alettiin jalostaa juustoksi sveitsiläisten meijeristien avulla ja maitotaloustuotteilla ansaittiin viemällä niitä Pietariin asti. Kyntöaurat kehittyivät ja heinää alettiin kylvää aikaisempien luonnonniittyjen sijaan. Vanhanaikaisia torppia lakkautettiin ja yhdistettiin sivukartanoiksi. Erstan maille perustettiin Tapiolan sivukartano, pinta-ala 302 ha. Tapiola erotettiin pääkartanosta 1911. Lilli ja Lennart Wirzenius myivät sen pian edelleen velkaantuneina. Pensuo erotettiin Erstasta 1912 ja sen pinta-ala oli 940 ha¹¹. Nastolassa jalostettiin Ayshire-rotuista karjaa, joka soveltui maataisrotuja paremmin maidon tuotantoon. Valtakunnallisen Ayshire-yhdistyksen kantakirjaan hyväksyttiin 1901 myös P. E. Raninin omistama Shaksper II af Knockdon A17 - sonni Erstan kartanosta. Nastolan perustettiin yksi Suomen ensimmäisistä karjantarkkailuyhdistyksistä, Esperanza, 1906¹².

Werner Wessberg teki aloitteen rautateille pysäkin saamiseksi Villähteelle jo 1870, ja se toteutui 1888. Wessberg antoi maata ja tukkeja asemaa varten¹³. Myöhemmin hän ajoi maanteiden kunnostusta, koska rautateiden taksat olivat korkeita.

Puhelinlinja Lahdesta Villähteelle vedettiin 1892 ja vuonna 1895, Lahden ensimmäisessä puhelinluettelossa Werner Wessbergin eli Erstan kartanon puhelinnumero oli 28¹⁴.

Werner Wessberg toimi useissa seurakunnan ja kunnan hallintoelimissä. Hänet valittiin jo 1869 ensimmäisen Nastolan kunnallislautakunnan puheenjohtajaksi, mistä hän erosi tehtävästä vedoten huonoon suomen kielen taitoonsa¹⁵. Hänellä oli useita lautakuntapaikkoja, ja hän oli Säästöpankin varapuheenjohtaja 1881 sekä myöhemmin Nastolan kunnan tilintarkastaja.

Sveitsiläisiä meijeristejä, juustonvalmistajia Erstan kartanossa oli vuodesta 1868¹⁶ 1900-luvun

11 Suomen maatilat 2, s. 894-896, 1931.

12 Mäkelä 1981, s. 157.

13 Mäkelä 1981, s. 244.

14 Turpeinen 1981, s. 21 ja s. 25.

15 Mäkelä 1981, s. 288.

16 Aloitusvuosi vaihtelee lähteissä 1865/1868, ks. Mäkelä 1981 s. 169.

alkuun asti. Heitä on mainittu: Jacob Zenger, Christian Pfäffli 1877-79, Fritz Pfäffli 1896, Könitzer ja Johan Christian Hählen¹⁷. Erstan meijeri ja vaunuliiteri paloivat aivan läheltä päärakennusta 1874¹⁸. Useat nastolalaiset kartanomeijerit hiljenivät 1900-luvun alussa, kun vienti Pietariin loppui useasta syystä ja juuston valmistuksen kannattavuus heikkeni.

Juliana Strählen kuoleman (k. 1903) jälkeen Erstan peri hänen tyttärensä Viola Ranin, jonka aviopuoliso oli kuopiolainen Petter Emanuel Ranin (k. 1906), Koivumäen tilan isäntä. Juliana Strähle ja Werner Wessberg on haudattu kookkaaseen ja näyttävään hautaan Nastolan hautausmaalla. Siihen kuuluu Suomessa harvinainen lasivitriinissä oleva vahakukka-asetelma. Raninin kuoleman jälkeen Ersta myytiin ja sen omistus vaihtui useasti.

Erstan kansakoulu rakennettiin kartanon lähelle 1901. Petter Emanuel Ranin lahjoitti koululle tontin 1903, mutta tonttia jouduttiin ostamaan uudelleen Harald Gripenbergiltä 1915¹⁹.

Werner Wessberg oli testamentannut 5000 mk alustalaistensa olojen kehittämiseen. Vuonna 1908, kun Harald Gripenberg omisti Erstan kartanon, joukko torppareita ja mäkitupalaisia haki valtion lainaa ostaakseen viljelemänsä maat omikseen. Erstasta erotettiin 1910 uusi kantatila Erstaan Alanen n:o 13, jonka pinta-ala oli 575 ha ja tämä jaettiin yhteensä 24 tilaksi. Arvioinnissa katsottiin, että Gripenberg oli joka tapauksessa myymässä maitaan ja tällä tavoin ahkerina pidetyt torpparit saivat maat hallintaansa²⁰. Harald Gripenberg myi Erstan 1917²¹.

Kiinteistökeinottelusta agronomi Uno Baskin aikaan

Harald Gripenberg oli ostanut Erstan 1907 Harald Rikhard Hjalmar Hillebardilta ja myi sen edelleen 1917 Oscar Pohjolan-Pirhoselle. Samana vuonna kartano myytiin varatuomari John Grenmanille, johtaja Arv. A. Anderssonille ja oikeustieteen kandidaatti Otto M. Hohenthalille ja seuraavana vuonna edelleen Eemil Mikkolalle ja Kalle Tuomalalle²².

Päätila oli 1926 alkaen osakeyhtiömuotoinen Oy Erstaan kartano, omistaja Viljo Mikkola puolisoineen sekä J.T. Hottola. Tällöin tilan pinta-ala oli 634 ha, josta puutarhaa 2 ha, peltoa 250 ha ja metsää 252 ha. 18 hevosen talli oli rakennettu 1913, puutarhassa oli 114 hedelmäpuuta ja 204 viinimarjapensasta²³. Tunnettu nykyisinkin myynnissä oleva omenalajike "Erstaa" syntyi risteämän kautta kartanossa 1870-luvulla²⁴.

Ersta haettiin konkurssiin 1931 ja huutokaupassa sen osti Hypoteekkiyhdistys, joka myi sen 1936 agronomi Frans Uno Rafael Baskille (k. 1958). Hän oli tätä ennen omistanut Tolkkilan kartanon 1914-1935 Elimäellä²⁵. Toisen maailmansodan jälkeen Erstan entisille sivutiloille, Pensuo ja Tapiola, perustettiin siirtoasutusta ja myös päätila oli luovutusvelvollinen. 1950-luvulla rakentui Erstan omakotitaajama ja myös koulu sai lisämaata 1957 Baskeilta.²⁶

Kaarisilta ry:n aika

---

17 Forsius 1986, Sveitsiläiset juustonvalmistajat Päijät-Hämeessä, <http://www.saunalahti.fi/arnoldus/sveijuus.htm>.

18 Mäkelä 1981, s. 168.

19 Mäkelä 1981, s. 442.

20 Mäkelä 1981 s. 45.

21 https://www.adelsvapen.com/genealogi/Gripenberg_nr_931.

22 Mäkelä 1991, s. 115-119.

23 Suomen maatilat 2, s. 894, 1931.

24 Myynnissä useilla taimistoilla.

25 Mäkelä 1991, s. 119.

26 Eerola 2021 ja lohkomistoimitus H163:6/8-17 Villähde 1959.

Lähteet

Painetut lähteet:

Eerola, Ville , Nastolan historia IV, 2021.
Mäkelä, Anneli, Nastolan talonhaltijaluettelo 1976.
Mäkelä, Anneli, Nastolan historia I, 1979.
Mäkelä, Anneli, Nastolan historia II, 1981.
Mäkelä, Anneli, Nastolan historia III, 1991.
Paikkala, Sirkka, Suomalainen paikannimikirja, 2007.
Suomen maatilat, II osa Hämeen lääni, 1931.
Turpeinen, Oiva, Päijät-Hämeen Puhelinyhdistys 1906-1981, 1981.

Kartat:

Nastolan pitäjänkartta 1749-.
Kalmbergin kartta 1855-.
Senaatin kartta 1875-.
Villähde, isojakokartat 1777 ja 1910. Lohkomistoimitus H163;6/8-17 Villähde 1959.

Internetsivut:

www.adelswapen.com.
www.geni.com.
www.saunalahti.fi/arnoldus/.